

УДК 81`373.7:82-3:82`06

Марія ЛИЧУК, Тетяна МИСЛИВА

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ФРАЗЕМ У ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.

У статті розглянуто okazіональні фразеологічні одиниці, представлені у творчості М. Матіос, С. Кононенко, С. Майданської, встановлено стилістичне наповнення фразем, проілюстровано такі способи модифікації ФО, як експансія та еліпсис, розкрито стилістичний потенціал сталих сполук в okazіональному вигляді.

Ключові слова: жіноча проза, okazіональна фразема, стилістична функція, модифікація, лівобічна фразеологічна експансія, правобічна фразеологічна експансія, фразеологічний еліпсис.

Детальне вивчення мовних художньо-зображальних засобів жіночої прози 90-х рр. XX – поч. XXI ст. неможливе без ґрунтовного аналізу структурних, семантичних і функціональних особливостей фразеологічних одиниць (ФО), які письменниці активно використовують у своєму літературному доробку. Фраземи «вносять у художнє мовлення струмись свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну вартість, сприяють стислості, пружності опису» [4, с. 5]. Ще О. Курило підкреслювала важливість функціонування ФО в художньому тексті, оскільки стиль письменника «багато залежить від фразеології, тобто від ... тих словесних сполучень, що образно характеризують собою асоціацію понять у даного народу, його способи думати» [5, с. 215].

Актуальними в галузі фразеології залишаються питання, які безпосередньо пов'язані з системністю ФО, а саме: явище полісемії, варіантності, процеси фразеологічної модифікації, стилістичне функціонування фразеологічних одиниць у текстах.

Стилістичне навантаження okazіональних фразеологізмів, які є невід'ємним компонентом мови жіночої прози кінця 90-х рр. XX – поч. XXI ст., ще не було об'єктом спеціального вивчення, що і зумовлює *актуальність нашого дослідження*.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати структурно-семантичні різновиди модифікацій okazіональних фразем: експансію форматива ФО та фразеологічний еліпсис; визначити стилістичне навантаження модифікованих одиниць у контекстуальній канві жіночих прозових творів.

Сучасні українські письменниці не обмежуються лише загальноприйнятими ФО, зафіксованими у Фразеологічному словнику української мови (ФСУМ). Авторки, вдаючись до продукування

власного трактування усталених ФО, доповнюють їх ще більшою експресивністю та виразністю, а також піддають їх певним семантичним та структурним видозмінам із різною стилістичною метою, для глибшого розкриття свого творчого задуму. Як наслідок – індивідуально-авторські перетворення ФО стають невід’ємною складовою художнього вираження думки.

У процесі аналізу фразеологічного базису дослідники зіштовхуються з існуванням термінологічного розмаїття (як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі) на позначення цього лінгвістичного явища. Так, Н. Тимошук послуговується такими термінами, як *оказіональні зміни ФО, трансформація ФО, деформація ФО, модернізація ФО, модифікація ФО, оновлення ФО, актуалізація ФО, розклад ФО, фразеологічні неологізми, індивідуально-авторські перетворення ФО, фразеологічні інновації, okkasionelle Phraseologismen, individuelle Modifikationen, kreativ-innovativer Gebrauch, individuelle oder textgebundene Variationen* та ін. [9]. Сама ж дослідниця надає перевагу використанню терміна «модифікація» [9]. Її погляди поділяють Н. Скиба, І. Дегтярьова, С. Пташник, Т. Ткаченко та ін.

Слід зауважити, що модифікації фразем породжують низку фразеологічних розвідок, присвячених обґрунтуванню їхньої приналежності до нормативного чи навпаки – позанормативного явища. Однак переважає думка тих дослідників, які стверджують, що модифікації – це все ж таки нормативне мовленнєве явище, яке впливає на розвиток і розширення сучасної літературної мови загалом і фразеології зокрема (Н. Тимошук, І. Дегтярьова, С. Пташник, Т. Ткаченко та ін.). Численні індивідуально-авторські видозміни стійких словосполучень зараховують до *оказіональних змін, які є «постійним джерелом посилення й поновлення експресивності цілісної одиниці»* [10, с. 55].

Необхідно розмежовувати поняття «оказіональність» та «зузальність». У сучасній лінгвістиці є різні думки щодо тлумачення цих понять. Нам імпонує визначення Я. Барана, який підкреслює: «...якщо ж значення, структура чи компонентний склад ФО зазнали змін, то має місце *оказіональне вживання фразеологізмів*» [1, с. 128]. У сучасних фразеологічних дослідженнях, зокрема С. Пташник, Н. Тимошук, Т. Ткаченко та ін., *оказіональні фразеологізми* трактують як «мовні одиниці, які відносяться до складу стилістичних неологізмів, створені в ідіостилях певних авторів і не набули поширення» [8, с. 424].

Отже, **оказіональність** – цілеспрямована заміна, модифікація сполучуваності, семантики, форми, структури фразеологічної одиниці.

Структурно-семантичний різновид модифікацій – це зміна формативу фраземи, наслідком якої є порушення її значення [9, с. 130].

Аналізуючи фразеологічні одиниці у творчості представниць української жіночої прози, ми розглянемо такі способи структурно-семантичних модифікацій фразем, що мають виразний **оказіональний** характер, а саме: поширення – фразеологічна експансія та скорочення – фразеологічний еліпсис.

Експансія – це один із найчастотніших способів модифікування ФО у художньому тексті, походить від латинського *expansio* – «розширення, поширення» [7, с. 237]. При такому способі модифікування розширюється компонентний склад базового фразеологізму через інтегрування лексичної одиниці / лексичних одиниць у структуру ФО [9, с. 138]. Під фразеологічною експансією (ФЕ) ми розуміємо певне прагмалінгвістичне завдання, яке автор ставить у кожному конкретному випадку. Письменниці вдаються до цього виду модифікації із певною стилістичною метою, а саме – для конкретизації ФО. Залежно від семантичного значення додаткового компонента та його морфологічного вираження виділяють такі моделі ФЕ:

1) **об'єктна:**

– іменникова, напр.: *У Лариси **дряпали кішки по серцю**, що Чеканчук так легко відновлює шури-мури з сукою Мар'яною* (Є. Кононенко); *Радянська влада все чує, все бачить і все знає, бо скрізь **має вуха*** [11, с. 375] ***і очі*** (М. Матіос); – ... *Ці двоє дурних вечеряють за столом разом з псами. **Волосся дибки стає на голові*** [11, с. 123] (М. Матіос);

– прикметникова, напр.: *Це відчуття звідкілясь уже знайоме їй... Саме так **дрижало в долонях мокре цуценя**, що колись знайшла в рівчаку, а зараз ... **тремтіла Леонтієва рука**, ба навіть усе його тіло **примала собача дрозж*** [11, с. 220] (С. Майданська);

– займенниково-прикметникова, напр.: *Але мало кому з хмелю чи цікавості може **прийти до голови що дурне*** [11, с. 678] – *та й сіпне хто дверну клямку до молодих* (М. Матіос);

2) **суб'єктна:**

– займенникова, напр.: – *Ой, **дай їй Боже**, назавжди !* [11, с. 186] *Зайдіть на хвилюку* (Є. Кононенко); *І коли все-таки мимоволі Андрій Павлович уривався до її спогадів ... вона **вказе йому на двері*** [11,

с. 115] (Є. Кононенко); *І тоді Матронка розказала Михайлові правду, якою замкнула собі уста [11, с. 253] на десять років. Аж по сьогодні (М. Матіос); Неперевершений потік Верчиної «свідомості» так забив мені памороки [11, с. 238], що я лише зараз почула, як у двері знову постукали (С. Майданська).*

– прикметникова напр.: *Пам'ятаю, тоді в моїй голові майнула рятівна думка [11, с. 221]: певне в музеї є сигналізація, якщо цей ненормальний раптом вирішить перевірити своє припущення (Є. Кононенко);*

Є поодинокі випадки використання займенникової експансії з позначкою ‘грубе’, що використано письменницею М. Матіос для вираження негативної характеристики персонажа. Напр.: *І навіть підводою поспішав з отой карпатської глухомані, де носила його нечиста сила [11, с. 768] (М. Матіос).*

– Суб'єкт виражений власною назвою. Типовим вираженням власної назви є ім'я, зокрема чоловіче, напр.: *Але діжки з розсолом у Лариси напихваті ніколи не було, а вкоротити Володі віку [11, с. 115] вона хотіла тільки в такий спосіб (Є. Кононенко); Непевні слова Лупула про його тривогого Михайло пропустив повз вуха [11, с. 578] – він наче здурів від невідомості (М. Матіос); Хоча, якщо бути вже геть зовсім точним ... саме в цьому місці, звідки Михайло дивиться вовком, [11, с. 197] не так просто: за лугом, де пасеться людська худоба, уздовж крутого обривистого берега височіє довжелезна дамба-укріплення ... (М. Матіос). Проте зустрічаємо приклади суб'єктної ФЕ, вираженої сполученням жіночого ім'я та імені по батькові, напр.: Емма Карлівна діставала дівчат до живого [11, с. 215]. Вони дражнили її Ельзою Кохівною або Справжньою Сосискою (Є. Кононенко).*

– Суб'єкт – субстантивований прикметник, напр.: *Знаєш, учора мені було так, що слабодухий поліз би в петлю [11, с. 345]. І все в мені воляло, аби ти озвалася. Я був би плакав у тебе на грудях так, як ти тоді тут, уперше (М. Матіос);*

– прийменниково-займенникове сполучення, напр.: – ... Йой, Петруню, що це? – лякається Дмитрик, розглядаючи білу жіночу сорочку зі свіжими слідами крові, а Петруня грає до нього очима [11, с. 167] – мало не сміється, та тулиться всім тілом, шукаючи гарячою рукою голі його груди (М. Матіос);

– прийменниково-займенникове сполучення з часткою, напр.: *Байка, що **показували би на неї пальцями** [11, с. 710] та зведеницею називали (М. Матіос);*

3) **суб'єктно-об'єктна**, напр.: *Нібито добрий, а насправді лютіший від звіра стражденний чоловік, що **запечатав собі уста брехнею** [11, с. 253] аж до сьогодні (М. Матіос). Розширення базової фраземи може відбуватися через уведення в її структуру займенника та іменника. Проте зустрічаємо і різне частиномовне вираження суб'єктної моделі, напр.: *Бо **світилися Цивкові ребра крізь сорочку** [11, с. 596] – і не знати, чи то фамілія його так була худа, чи то неприкаяне життя так висушило чоловіка (М. Матіос);**

4) **предикативна**, напр.: *Бачите, отут французькою мовою написані дні й місяці... Вони [діти – Т. М.] посідали рядком і, склавши руки на колінах, зачаровано дивляться, **не спроможні одірвати очей** [11, с. 105] від блискучої цяцьки (С. Майданська);*

5) **суб'єктно-предикативна**, напр.: *Ларс мало не розповів Руслані про ту пригоду, але тоді б довелось зізнатися, **яким вітром** [11, с. 113] **його занесло** в українське поле, а він цього не хотів (Є. Кононенко). ФЕ займає правобічну позицію щодо базової фраземи, і виражається займенником і безособовою формою дієслова.*

6) Для увиразнення нормативного, традиційного значення ФО авторки вдаються до використання іншого виду експансії – **атрибутивної**:

– числівникова, напр.: *Розчервонілий Гаврило із мацюцьким келишом, до половини наповненим горілкою, снує між весільними гостями, одночасно встигаючи давати команду музикам і кухарці, та ще **перекинутися словом-другим** [11, с. 494] із гістьми молодого, що якраз всідаються за стіл по праву руку від його єдиної радості – від весільної княгині (М. Матіос);*

– прикметникова, напр.: *До тої миті не дуже глибока й негаласлива мишинська річечка, що споконвіку перерізала навпіл півсонне містечко, тихо й неспішно плила собі начебто крізь кожну Маріцину клітину ... чи то лиш омивала її ноги ... чи лише розмивала теперішні Маріцині **чорні дні й ночі** [11, с. 209], не вникаючи в те, що насправді відбувається з нею... (М. Матіос);*

– займенниково-прикметникове сполучення, напр.: *Що насувається біда – Петруня чує своїм видющим серцем* [11, с. 144] (М. Матіос);

– займенникова експансія, яка використана для конкретизації фрази. Найвиразніше вона представлена у романах «Майже ніколи не навпаки» М. Матіос, напр.: *Коли вона [Маринька – Т. М.] зараз хапається за бороду самого Бога*? [11, с. 143] (М. Матіос). *Чорна злість розривала його [Варварчука – Т. М.] груди* [11, с. 615] – *аж хотілося її вирвати з себе, ніби перший сивий волос із голови* (М. Матіос); та «Жертва забутого майстра» Є. Кононенко, напр.: *А дід [дід Мішеля – Т. М.] казав, що деякі папери дорожчі за людей. Що він усе життя віддав би* [11, с. 99], *аби зберегти деякі папери* (Є. Кононенко); *Мішель був справжній дивак, який, до речі, невдовзі почне поступово розкривати свою душу* [11, с. 102] (Є. Кононенко);

7) обставинна:

– найчисленніше лівобічна ФЕ розширюється за допомогою прислівника, напр.: *І завважила, що коли з «хлопчиком» говорити суворо, він одразу погоджується з «мамою». Якщо ж намагатися йому догоджати, то він немилосердно варитиме воду* [11, с. 51] (Є. Кононенко); *Було б над чим болісно ламати голову* [11, с. 327] (Є. Кононенко); – *Він стає просто нестерпним... здається, мій терпець скоро урветься* [11, с. 709] (С. Майданська), або ж у сполученні прислівника з часткою, напр.: *А тепер такий страшний кінець батьків. Що, власне, сталося? Як тяжко б не жилося, навіть було так дико йти з життя?* [11, с. 516] (Є. Кононенко);

– виражена прийменниково-іменниковим сполученням, напр.: *Тож так – самі знаєте як: коли людина знається із цезником, їй до церкви дорога заказана* [11, с. 244] (М. Матіос);

– лівобічна позиція базової фрази може розширюватися модальною часткою майже зі значенням приблизності, напр.: ... І чого тільки я з ним зв'язався, майже за так [11, с. 705] магнітофон йому продав ... (С. Майданська).

Окремим видом модифікацій є розширення базової фрази заперечною часткою не, унаслідок чого okazіональний фразеологізм набуває антонімічної семантики. Найчисленніші модифікації цього виду спостерігаємо у прозових творах Є. Кононенко. Напр.: *Жоден із тих молодих художників, якими вона опікується, не вибився в люди*

[11, с. 71] (Є. Кононенко); *Який то був жарт долі заїхати сюди в цей брудний суцільний гуркіт, у цей куток землі, який ще невідомо чому не провалився крізь землю!* [11, с. 571] (Є. Кононенко); – *Ти мені не замовляй зуби!* [11, с. 249] *До чого тут, де я була?!* (Є. Кононенко); *Він не був закоханий у Маріанну і пишався цим. Не потрапив на гачок* [11, с. 353] *розкішних кіс і юних маленьких грудей* (Є. Кононенко).

Поширення фраземи часткою не зустрічаємо в творчості інших письменниць, наприклад, у М. Матіос: – *Треба йти до Вижниць! Я вам тут ради не дам* [11, с. 180], – *нарешиті сказав вїт, чухаючи потилицю* (М. Матіос); *Маринька звично погойдалася б на гойданці сама, поки ще Тисова Рівня порастєтьє коло худоби та, не розв'язуючи язиків* [11, с. 606], *аби не тратити часу, сапає городи* (М. Матіос); у С. Майданської, напр.: – *Як ти мене знайшов? – Не сміши людей* [11, с. 671], *також мені Джейн Ейр* (С. Майданська); – ... *Значить, наказуєш мені жити не підводячи голови* [11, с. 510]. *Я не такий нікчемний і не для того народився, щоб стати рабом свого тіла ...* (С. Майданська);

8) комбінована модель ФЕ:

– суб'єктна з заперечною часткою не, напр.: *Його ж дитина й слова йому не сказала* [11, с. 653] *після раптового сватання* (М. Матіос); – ... *Все-таки мене совість не мучить* [11, с. 675] ... *ти знаєш її ім'я?* (Є. Кононенко); *Якби знала, що на таке повернеться, не жила би її зі світу* [11, с. 236] (Є. Кононенко);

– займенниково-прислівникова, напр.: *Перше, що впало мені тоді у вічі* [11, с. 126], *це грізна жінка з покритою головою та юнак із біблійними кучерями поруч* (Є. Кононенко);

– різночасткова (підсилювальна та заперечна частки), напр.: – *Не знати, якої чуми ви тут собі ніч куєте, Василюк, як коло вашої хати вже крутиться вогонь?! Не будьте такі безпечні. То байка, що ви великі багаті! Але ні один багач Бога за бороду ще не тримав* [11, с. 143] (М. Матіос);

– прикметниково-іменниково-прислівникова, напр.: *Проте надокучливий хробак сьогодні точить батькове серце* [11, с. 717] (М. Матіос).

Лексеми, що експансують ФО, у різний спосіб збагачують її семантику, і, перебуваючи в різних позиціях у реченні, додають їй стилістичного забарвлення. Наприклад, лівобічна експансія може

суттєво вплинути на семантику фраземи, навіть до антонімічного значення, напр.: – ... **Не бери до серця** [11, с. 44] *цю розмову. Вона тобі ні до чого* (М. Матіос); *У світі завжди одне й теж: одні люди вбивають інших людей, а якісь інші люди в цей самий час – люблять ще інших. А ще інші – ненавидять тих, хто любить. І **не можуть собі дати ради*** [11, с. 180] *ні перші, ні другі* (М. Матіос).

Серединна ФЕ може розширювати семантичний склад ФО. Так, фразема *ламати / поламати язык (языка)* у ФСУМі має такі значення: 1) з труднощами вимовляти незрозумілі або нерозбірливо написані слова, фрази; 2) навмисне неправильно вимовляти слова; 3) вивчати іноземну мову; говорити іноземною мовою [11, с. 326]. Проте контекстуальне оточення цієї фраземи в романі М. Матіос ілюструє зовсім інше значення: «пліткувати, детально обговорювати», напр.: *Скільки в цих краях **поломилося людських языків*** [11, с. 326], *а скільки їх почервоніло чи спухло від бесід про цілий чи дірявий весільний келишок!* (М. Матіос). Також у цій позиції експансія зосереджує увагу реципієнта на емоційному стані персонажа, напр.: *Дмитрик здригається – й міцно пригортає до себе дівчину-жінку, яка вже заходиться плачем і **давиться набіглими до горла словами*** (М. Матіос).

Правобічна експансія конкретизує семантичне наповнення фраземи, напр.: *Якісь такі-то люди є, що самі **на свою голову призоти шукають*** [11, с. 159] (М. Матіос). *Нібито добрий, а насправді лютіший від звіра стражденний чоловік, що **запечатав собі уста брехнею*** [11, с. 253] *аж до сьогодні* (М. Матіос).

Аналіз фразеологічної експансії у жіночій прозі дозволяє зробити такі узагальнення: по-перше, цей вид модифікації сприяє розширенню та уточненню семантики базового фразеологізму, оскільки компонент фразеологічної сполуки реалізує своє лексичне значення за допомогою уточнювальних чи пояснювальних слів або ж словосполучень; по-друге, експансія оновлює та конкретизує усталене значення ФО, виражає ставлення до зображуваного; по-третє, розширена ФО набуває нових стилістичних ознак (підвищення емоційності та експресивності ФО, посилення її образності, а також доповнює якісну характеристику особи, предмета, поняття, дії тощо, які номінує ФО); по-четверте, експансія відбиває індивідуально-авторську манеру письма українських письменниць. Експансія надає фразеологізмові нових якостей, які, однак, не нівелюють традиційних, а навпаки – нашаровуються на них.

Саме тому оновлений фразеологізм сприймається реципієнтом через усталений.

Українські письменниці вдаються не лише до розширення фразеологічних одиниць, а й до їх скорочення – еліпсису, хоча цей вид модифікацій представлений не настільки численно у досліджуваних прозових творах.

Еліпсис – це такий різновид модифікації ФО, при якому відбувається скорочення структури фраземи «шляхом випущення одного чи кількох конститuentів, які легко відтворюються реципієнтом у контексті чи мовленнєвій ситуації» [9, с. 146]. Н. Тимошук зазначає, що еліпсовані фраземи функціонують як фразеологічні варіанти разом з нормативним стійким словосполученням. Оскільки однією з ознак ФО є її «традиційність, відомість та популярність серед широкого кола носіїв мови» [1, с. 131], то це уможливує сприймання еліпсованої фраземи читачем цілісно. Підкреслимо, що використання еліпсованої одиниці уможливується в рамках певного контексту, і її прочитання може бути правильним лише за умови знання реципієнтом базової фраземи. Так, можуть еліпсуватися різні конституенти ФО, проте це не призводить до суттєвої зміни семантики сталого словосполучення.

До фразеологічного еліпсису вдаються однаковою мірою М. Матіос і Є. Кононенко, а дещо рідше ним послуговується С. Майданська.

Для створення додаткового стилістичного ефекту – гумористичного – авторки найчастіше спрощують іменниковий компонент, наприклад, у фраземі *шматок хліба насущного* [11, с. 778] в значенні «засоби, необхідні для проживання, існування» еліпсується лексема *шматок*, проте вона легко домислюється при прочитанні, напр.: *Щось робимо задля хліба насущного. Іноді ходимо в гості з бісквітним тортом* (Є. Кононенко). Або ж ФО *крапля по краплі* [11, с. 311] у значенні «потроху» також втрачає один із своїх компонентів із іронічною метою, напр.: *Мішель відігрівся саме з настанням холодів і заговорив про те, що я витягала з нього по краплині* [11, с. 311] *протягом усього тижня, який ми провели разом* (Є. Кононенко).

С. Майданська вдається до усічення вже еліпсованої фраземи для передачі сильних людських почуттів, пор.: фразема *аж мурашки побігли по спині* – *мурашки* у значенні «хтось тремтить, здригається від холоду, хвилювання, радості, впливу чого-небудь на органи чуття і

т. ін.» [11, с. 411] Напр.: *Анно, ніколи не забуду... той сніп світла, і ти в ореолі... в мене аж мурашки по спині ... мовчи, не перебивай, скажу тобі, як чоловік, я кого хотів, того мав... нещасна, вірна моя страдниця, за що вона терпить таке ніщо, таке лайно собаче... я кого хотів, того мав, Анно, а от перед тобою... як побачив... той сніп світла, і ти в ореолі, ну просто мурашки ... ні, такі є щось ... я вам кажу, якась є сила... може, я... може, я ще не зовсім пропавший?..* (С. Майданська).

ФО можуть скорочувати прийменниково-іменникове сполучення, наприклад, у Є. Кононенко фразема *думка крутиться в голові* [11, с. 221] зазнає відповідної модифікації: *Точніше, десь так: якогось дня починає крутитися думка – щось він [шеф – Т. М.] давно не озивався. І щойно ця думка промайне, лунає дзвінок від Пепербаума* (Є. Кононенко). Аналогічне еліпсування зустрічаємо і на сторінках прозових творів С. Майданської, напр.: *Гості далеко не пішли, уподобавши собі дві тополі під моїм вікном, вони розмістилися на лавочці і, вдаривши лихом* [11, с. 733], *весело продовжували забаву* (С. Майданська). Фразема *вдаривши лихом об землю* зменшується до сполучення *вдаривши лихом*.

Прикметники також можуть зазнавати скорочення у структурі ФО. Так, фразема *в сирій землі гнити* [11, с. 150] втрачає свій прикметниковий конституент, напр.: *Ой, Боже-Боже ... знали би це її [Дарусина – Т. М.] мама ... знали би це її тато ... били би, певно, буковими палицями. І не змилосердилися. Але мама зогнила в землі* (М. Матіос).

Зазнають усічення і заперечні частки фраземи, які призводять до її антонімічної семантики. Так, ФО *і не нюхати пороху* [11, с. 443] втрачає заперечну частку *не*, що змінює семантику фраземи на антонімічну, проте, в той же час, авторка експансує фраземний склад атрибутивним компонентом *воєнного*, що дозволяє реципієнтові правильно витлумачити семантичне навантаження фраземи – «не бути на війні, не брати участі у воєнних діях» [11, с. 443], напр.: *... А за тиждень збулися сні допотопних черемошнянських дідів, які в молодості, видно, так добре нанюхалися воєнного пороху, що відчували на відстані заворушення новітнього Пороху у всесвітній порохівниці* (М. Матіос).

Отже, еліпсування можливе лише за умови широкого вживання

ФО. Скорочуватися можуть будь-які структурні частини фраземи, окрім семантичної основи ФО, унаслідок цього може бути абсолютна зміна у семантиці ФО. Однак здебільшого еліпсис не призводить до значеннєвих змін фраземи. Українські письменники використовують фразеологічні еліпсовані модифікації з метою акцентування на певній думці чи для створення інтриги в недоказаному висловлюванні.

Аналіз конкретних текстів з літературного доробку українських представниць жіночої прози 90-х рр. XX – поч. XXI ст. засвідчив, що авторки широко застосовують структурно-семантичні модифікації фразеологічної одиниці, зокрема, вдаючись до лівобічної та правобічної експансії чи еліпсування фраземи. У процесі модифікацій унормованих конститuentів ФО відбувається оновлення структури фраземи, наслідком якого є зміна синтаксичного наповнення, що демонструє її гнучкість. Також може відбуватися структурна зміна фраземи через її розширення (експансію) чи навпаки – скорочення (еліпсис) конститuentів ФО, що передбачає якісні зміни в семантиці фраземи. Додаткові компоненти, проникаючи в усталену структуру фразеологізму, доповнюють, уточнюють або ж деталізують, оновлюють або ж увиразнюють загальну фразеологічну семантику. Образ, який лежить в основі ФО, завдяки експансії розбудовується чи конкретизується.

Отже, індивідуально-авторська фразеологія залишається цікавим об'єктом дослідження, потребує детального вивчення та аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран Я. Основні поняття загальної та німецької фразеології / Я. Баран. – Л. : Вища шк., 1980. – 155 с.
2. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 155 с.
3. Дегтярьова І. Стилiстичний потенціал української постмодерністської прози : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ірина Олександрівна Дегтярьова. – К., 2009. – 280 с.
4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Л. : Вища шк., 1983. – 175 с.
5. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с.

6. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецькому газетному тексті : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Стефанія Богданівна Пташник. – Л., 2002. – 219 с.

7. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Гол. ред. «Українська радянська енциклопедія», 1974. – 776 с.

8. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / [авт.-уклад. Селіванова О.]. – Полтава : Довкілля, 2006. – 715 с.

9. Тимошук Н. П. Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Надія Петрівна Тимошук. – Л., 2005. – 213 с.

10. Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Тетяна Василівна Ткаченко. – К., 2006. – 196 с.

11. Фразеологічний словник української мови / [за ред. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2008. – 1104 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2012

Марія ЛЫЧУК, Татьяна МЫСЛЫВА

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ЖЕНСКОЙ ПРОЗЕ 90-х гг. XX в. – начала XXI в.

В статье рассмотрено фразеологические единицы, которые представлены в творчестве М. Матиос, Е. Кононенко, С. Майданской, определено стилистическое наполнение фразеологических единиц, проиллюстрировано также способы модификации ФЕ, как экспансия и эллипсис, раскрыто стилистический потенциал стойких сочетаний в окказиональном виде.

Ключевые слова: женская проза, окказиональная фразема, модификация, левосторонняя фразеологическая экспансия, правосторонняя фразеологическая экспансия, фразеологический эллипсис.

LYCHUK M., MYSLYVA T.

STRUCTURAL AND SEMANTIC CHANGES OKAZYONAL'NUX PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE WOMEN'S PROSE OF 90 YEARS XX – BEGINNING XXI CENTURY

Okazyonal'ni phraseological units which are represented in the works of M. Matios, Y. Kononenko, S. Majdanska are observed, their stylistic filling is determined, such kinds of phraseological units' modification as expansion and ellipse are illustrated, stylistic potential of constant units in the okazyonal'nomy aspect is opened.

Key words: women's prose, okazyonal'na phraseological unit, stylistic function, modification, left-positioned phraseological expansion, right-positioned phraseological expansion, phraseological ellipse.